

Felvándorlás és bevándorlás Budapestre. Honos népcsoportok és idegen etnikumok

(részlet a hasonló témájú könyvből)

Jelen tanulmány a budapesti nemzetiségi, etnikai népességről – honos népcsoportokról és bevándorlókról (közülük a letelepedettekről) – gyűjtött össze és elemzett alapvető adatokat az 1980-tól 1993-ig (napjainkig) terjedő időszakra vonatkozóan. A dinamikus, nagyléptékű, Budapest egészét minden itt élő kisebbséget átfogó helyzetképet olyan tényezők befolyásolják, mint a létszám, az összetétel, a demográfiai-szociológiai jellemzők, a térbeli-területi megoszlás, a nemzetiségre jellemző életmód.

Az összlétszám a kisebbségenként külön-külön megállapított, a különböző adatforrások feltárásával, töredék-statisztikák felkutatásával, a kerületi önkormányzatok becsült adataival, a nemzetiségi szervezetek ismeretei alapján korrigált hivatalos – térségünkben sokrétű okok miatt kevésbé hiteles – népszámlálási statisztikai adatokat meghaladó létszámokból tevődik össze. A hazai kisebbségi törvény taxatív felsorolásában szereplő tizenhárom honos (legalább száz éve itt élő) nemzeti és etnikai kisebbség közül Budapesten legnagyobb létszámú a cigány etnikum, közel 100 000, és a német nemzetiség, közel 50 000 fővel. A többiek – bolgárok, görögök, horvátok, lengyelek, örmények, románok, ruszinok, szerbek, szlovákok, szlovének, ukránok – létszáma a fővárosban néhány száztól néhány ezerig terjed. Adataink szerint Budapest összes nemzetiségi, etnikai (honos) népessége meghaladja a 160 000 főt.

A kutatás ugyanakkor figyelmet fordított az etnokulturális színek alakulására is: tekintetbe vette az elmúlt évtizedben a nemzetközi népmozgás sodrában Budapestre érkezett és ott állandó jelleggel letelepedett bevándorlókat, esetenként új etnikumokat is, időszak és eredet-ország szerint. Ez utóbbiak körülbelül kilenc ezres létszámát hozzáadva az előző számadathoz, a főváros nemzetiségi, etnikai népességének létszáma 170 000 körül mozog. Ez Budapest össznépességének mintegy kilenc százaléka. (Országos viszonylatban Magyarország össznépességének mintegy tíz százaléka nemzetiségi, etnikai népesség.)

A jelenlegi gazdasági körülmények között erősödik a felvándorlás Budapestre az ország szegényebb, munkanélküliségtől sújtott megyéiből, ahonnan kiváltképp a cigány lakosság érkezik nagyobb létszámban. De más kisebbségekhez tartozók is keresnek itt megélhetést. A felköltözés sokrétű következményeire egyrészt a nemzetiségi-etnikai népesség számára, másrészt a városi társadalmi-gazdasági-kulturális életre e kutatás az adott keretek között csupán rávilágíthatott: így például kedvezőbbek a teljes beolvadás, az asszimiláció feltételei – kivétel a cigányság, amely bőrszíne szerint eleve megkülönböztethető -, kedvezőtlenebbek a megmaradás esélyei, megszakad a kapcsolat az eddigi (szűkebb) közösséggel; itt is kivételt látszik képezni a cigányság, ahol a nagycsalád hagyományos szerepe még eleven és erőteljesen játszik bele a közösség összetartásába.

A budapesti népesség etnikai arculatában kétségkívül figyelemreméltó változást hoztak az utóbbi évek nemzetközi migrációs folyamatai, amelyeknek hazánk – geopolitikai helyzetéből következően – egyik útvonalává, sőt, befogadó központjává vált. (Nem ejtünk szót ebben a kontextusban a határon túli magyarok áttelepüléséről Magyarországra, ugyanígy nem foglalkozunk itt a menekültekkel, sem a más okokból ideiglenesen itt tartózkodókkal.)

Az ázsiai, afrikai és arab országokból (vagy akár a tengeren túlról) a bevándorlás Magyarországra egészen 1989-ig szórványos volt^[1], leginkább házasság vagy egyéb magántermészetű indokok alapján történt.

Ha megvizsgáljuk az elmúlt tizenhárom év statisztikai adatait a letelepedett polgárok eredet-országát illetően, észlelhetjük, hogy:

- 1980 és 1989 között 96 országból összesen 10 429-en telepedtek le Budapesten; 96 ország közül 86 esetében az érkezettek száma tíz alatti volt.

- 1990-ben 76 országból összesen 5 989-en telepedtek le Budapesten; a 70 országból 22 esetében az érkezések száma tíz alatt volt;
- 1991-ben 76 országból összesen 4 735-en telepedtek le Budapesten, ebben 48 országból tíz fő alatti létszámban;
- 1992-ben 49 országból összesen 950 fő telepedett le Budapesten, ebből 35 országból tíz fő alatti létszámban.

Az 1992-es év alacsony számadatát korántsem a folyamat megtorpanása magyarázza, hanem szigorító idegenrendészeti intézkedések, az újbóli vízumkötelezettség bevezetése, például a Kínával fennálló vízumkötelezettséget, 1989-es eltörlése után, 1992 telén ismét bevezették. Tizenhétezer tartózkodási engedélyt vontak meg, kétezer-ötszáz kiutasítás történt, ezerkétszáz személyt légi úton toloncoltak ki. Szigorodtak a munkavállalás feltételei. (A problémák nagyságrendjét érzékelteti, hogy Magyarországon egy év alatt mintegy 36 millió külföldi fordult meg; körülbelül 88 000 személy kapott egy éven belüli tartózkodási engedélyt, ugyanakkor letelepedési engedélyt mintegy húszezer fő kaphatott.)

Jelenleg 28 000 személy rendelkezik egy évnél hosszabb tartózkodási engedéllyel, többségük a környező országokból. Afrikai, ázsiai és arab országokból 7 000 fő tartózkodik huzamosabban Magyarországon; a bevándoroltak száma ezekből az országokból 7 000 fő alatt van.

Budapesten az utóbbi tizenhárom évben – 1980 és 1992 között – érkezettek közül összesen 22 103 fő külföldi telepedett le; bizonyítottan a környező országokbeli magyar nemzetiségűek vannak legtöbben. Távolabbi országokból is települhettek haza magyarok, de mivel a statisztika csupán az eredet-országot tünteti fel (a nemzetiséget nem), csak következtethetünk erre a tényre, ezért az összes adat 80 százaléka kerekítettük fel a határon túlról érkezett és letelepedett magyarok arányát. Ez hozzávetőlegesen 13 500 fő. Az összes budapesti letelepedett számából levonva, a fennmaradó 8 000 – 9 000 fő az újonnan megtelepedett más népcsoportok létszáma Budapesten.

A kínai közösség kialakulása

Az 1989-1992 közötti időszakban a legtöbben Kínából érkezve telepedtek le Budapesten. A Magyarországra érkezett kínai közösség népessége 1991 őszén – országos viszonylatban – elérte a 30-40 ezret (ha nem csupán a letelepedettekről beszélünk, hanem az itt-tartózkodókról is).^[2]

A kínai bevándorlók hullámából nőtt ki az első kelet-közép-európai kínai közösség, a magyarországi. Ez hamarosan a legnagyobbá vált. Létszámukat jelenleg 3-10 ezerre becsülik. A korlátozó rendelkezések visszaszorították, ám gyökereit leeresztette, s ha lassan is, de fejlődik ez a közösség. Máris nyilvánvaló ennek az első kelet-közép-európai kínai közösségnek néhány jellegzetessége és szembetűnőek demográfiai-szociológiai jellemzői.

A Chinatown-nal^[3], az Amerikában, Angliában kialakult kínai városrészekkel szemben ez a közösség többségében Északkelet-Kínából származik, arculatát nem a hagyományos dél-kínai viszonyok, klánok, titkos társaságok, hanem a jelenkori Kína élete és mentalitása határozza meg.

Szerkezetét illetően e populációban a legtöbben egyedülállóak; férfiak nagyobb arányban jöttek, de jönnek nők is; azután, ha beválnak terveik, hozzák maguk után a családjukat is. Életkor szerint legtöbbször a húszas-harmincas éveiben jár, de a befolyásosabb kínaiak közül többen az ötvenen is túl vannak. Földrajzi eredet szerint a magyarországi kínai közösségbe minden anyaországbeli tartományból és minden Kínában élő kisebbségből érkeztek (kivéve Tibet és Quanghai). Legtöbben Északkelet-Kínából (Peking, Harbin, Liaoning tartomány) és Sanghaiból valók. Sokan jöttek Cejangból, főleg Vencsouból. Valamivel kevesebben Fujianból. A magyarországi kínaiak a mandarin^[4] nyelvet beszélik.

Iskolázottsági szintjük magasabb, mint az anyaországbeli átlag, de alacsonyabb a nálunk

felsőfokúnak nevezettnél; kilencven százalékuk főiskolát végzett, de vannak közöttük középfokú végzettségűek is.

Foglalkozási megoszlásuk szerint többségükben – főleg a déliek – otthon, Kínában üzletemberként dolgoztak, és vannak olyanok is, akik eredetileg „doktorok” voltak, vagy esetleg művészek. Kisebbségük munkás volt, ezek az egykori NDK-ban vagy épp nálunk voltak alkalmazásban. Soknak közülük van nyugati rokonsága, amely támogatja őket.

A beilleszkedés szempontjából a legtöbben egyenesen ide jöttek Kínából, 1989 és 1991 között. Néhányan már előzőleg is itt éltek, vendégmunkásként dolgoztak építkezéseken vagy a könnyűiparban. Más részük diákként került Magyarországra tanulni. Majdnem mindegyikük valamilyen üzleti tevékenységből él meg, legyen ez import-kereskedelem, étterem fenntartása, gyógyítás vagy egyéb. Szabadtéri piacokon, a „lengyel”, majd „orosz”, majd „KGST-piacokon” (például Angyalföldön Sangháj-piacnak nevezetten) árulják olcsó portékájukat, nehéz munkakörülmények között. Az itt élők hatvan százaléka végleg itt akar maradni, harminc százalékuk reménykedik a továbbjutásban más országba, és csak tíz százalék – főleg az idősebbek – szeretne visszamenni Kínába, ha majd elegendő pénzre tett szert.

A magyarországi állampolgárok munkaerőpiacán nem jelentettek veszélyt vagy konkurenciát: megtalálják itt is azt a piaci „részt” a helyi gazdasági életben, amelynek hasznos betöltésével nem csupán megélik, szolgálatot tesznek, de lojálisak is maradnak a befogadó ország lakossága iránt. Talán ez a gyakran hangoztatott és érzékelhető lojalitásuk is hozzájárult ahhoz, hogy a helyi lakossággal nincsenek konfliktusaik, elfogadják őket. Más kérdés a kapcsolatok teremtése: ha fenn akarnak maradni közösségként, szükségük van szerveződésre: nem is annyira a kölcsönös – erkölcsi vagy anyagi – segítségnyújtásra, mint inkább az információra. Közülük szinte senki sem olvas helyben angol nyelvű újságot, így az információnak igen magas piaci értéke van.

Társadalmi rétegződésük tekintetében az információcserén és néhány személyes kapcsolaton kívül az alacsony és a közepes jövedelmű kínaiak között nincs gyakori érintkezés. A legfelső réteg alakította meg a Magyarországi Kínaiak Társaságát (Xiongyali Huaren Lianhehui). Bár létezik külön kereskedelmi kamarájuk is, ez a társaság inkább ahhoz hasonlít működésében, vezetői viszont a közösség legtekintélyesebb polgárai.

Jóllehet a hagyományos kínai értékek, tradíciók észlelhetők közöttük is, például az idősekkel szembeni udvarias viselkedés, még ha az illető alárendelt beosztott is, azok a Dél-Kínára és következőképpen az amerikai és az angol Chinatown-okra jellemző területi-földrajzi származásból következő csoportosulások itt nem találhatók meg. További fejlődésük nyomán követése fogja azonban tisztázni azt a kérdést, hogy mindez az eltérő történelmi-földrajzi háttérből, vagy csupán kis létszámukból (szerveződésük fejletlenségéből) következik-e. A származási terület szerinti csoportosulás trendje ugyan máris észlelhető és idővel várhatóan erősödik, még ha az amerikai és a maláj-kínaiak közötti konfliktustípusok itt elképzelhetetlenek is.

A magyarországi kínai közösség nem nevezhető hagyományörzőnek; ez nagy mértékben annak tudható be, hogy legtöbbször a kommunista anyaország északkeleti részéből származik, ahol nem is ismerhették meg a hagyományokat. Hétköznapi dolgokról szólva, hiányoznak életükből a bejáratnál hagyott cipők, a díszes teáscsészék, a kis házioltárok. Egyetlen vallási egyesületük van Budapesten, a Kínai Metodista Egyesület, amely vasárnaponként egy budapesti metodista templomban kínai nyelvű istentisztelettel szolgál. Külön kínai kulturális élet itt gyakorlatilag nem létezik.

1991-ben egy volt diák indított egy kínai nyelvű újságot, amelyet egész Közép-Kelet-Európára tervezett. Mindössze három számat ért meg, bár szerkesztőjének állítása szerint több mint ötvétezer olvasója volt. Jelenleg egyetlen nyomtatott információforrásuk egy kéthetente megjelenő kiadvány, a Magyarországi Kínaiak Társaságáé.

A letelepedett budapesti kínaiak főként a XIV., XI. és VI. kerületben laknak. Kevéssel maradnak ezek mögött a VIII., XIII. kerületek. Sorrendben következnek a X., majd a IX., VII., III. kerület. Talán motiválja területi elhelyezkedésüket az az inkább társadalomlélektani megállapítás, hogy a kínaiak nem szeretik kimutatni jómódjukat, és anyagi helyzetüktől függetlenül is előszeretettel laknak olcsón (munkásnegyedekben). Irodáikat is hasonló környezetben, a kereskedelmi övezet „legplebejusabb” részein hozzák létre.

Lojalitásukra vonatkozóan jellemző, hogy ingyenes kínai nyelvtanfolyamok tartását hirdette meg a Magyarországi Kínaiak Társasága érdeklődő magyarok számára; jóindulatuk jeléül pedig a kínai vállalkozók felajánlottak múlt év (1992) decemberében, karácsonykor egymillió forintot a magyarországi szegényeknek. Keresik a hidat gyermekeik, a jövő nemzedéke számára.

Jelentős számban élnek Miskolcon, Sopronban, Pécsen és más városokban is. Még az olyan kis vidéki városokban is, mint Ajka, Pápa vagy Celldömölk, található néhány család.

Egyéb bevándorlók „leltára”

Romániából összesen 13 329-en érkeztek, valamilyen mértékben vannak közöttük román nemzetiségűek is. A határon túli magyarok közül egyértelműen a XIII. kerületben telepedtek le a legtöbben. A továbbiakban körülbelül feleannyian, csökkenő sorrendben a XI., VIII., III., XIV. kerületekben. Legkevesebben az I. és a VI. kerületben.

A *volt Szovjetunió* a tizenhárom év összesített adatai szerint a második helyen áll: innen 2 036-an (nyilván legtöbben kárpátaljai magyarok) vándoroltak be és telepedtek le. Főleg a XIII. és a XIV. kerületekben, majd csökkenő sorrendben a II., IV., XI. kerületben. Utánuk következnek a VII., XV. és II. kerület. Legkevesebben a XXII. és I. kerületben élnek közülük.

Németországból (ide tartozik az egykori NDK és NSZK, majd az egységes Németország) az elemzett időszakban 815-en telepedtek le Budapesten, legtöbben közülük a II., a III. és a XI. kerületekben. Csökkenő sorrendben következnek a IV., XII., majd a XIII. és így tovább. Legkevesebb az I., V. és XIX-ben telepedtek le németek.

Jugoszláviából a tizenhárom év alatt összesen 645-en telepedtek le Budapesten, legtöbben a II. és a XI. kerületekben, szinte egyenlő mértékben. Jóval kevesebben, körülbelül feleannyian a XII., majd a XIII., I., III. kerületekben és így tovább csökkenő sorrendben. Legkevesebben a XVIII., IX., V., XXII., XIX. Kerületben.

A *Lengyelországból* bevándorlók között nincsenek magyarok, innen összesen 565-en jöttek véglegesen Budapestre a vizsgált időszakban. Kerületi megoszlásukat illetően a legtöbben nem Kőbányára, a régi kolónia hagyományosan lengyelek által lakott részére húzódtak, hanem a XIII. kerületbe. Sorrendben következnek – bár feleannyian kerületenként – a XI. és a XIII. kerület, a II. és a XIV. kerület, majdnem egyforma arányban a X., VII., IV. Alig szerepel az I. és a XXII. Ebben a rovatban.

Csehszlovákiából 415 fő telepedett le Budapesten – itt is magyar kisebbségeket feltételezhetünk. A kerületek között viszonylag egyenletes a megoszlásuk: leginkább a III., XIII., X. kerületben, legkevesebb az I. és IX., XVI., XIX., XXII. Kerületben.

Az *USA* volt polgárai találhatók a nyolcadik helyen a Budapesten e tizenhárom év alatt letelepedettek között: 378-an települtek ide a kérdéses időszakban. Kerületi megoszlásukban első helyen áll a II. kerület, majd csökkenő sorrendben a XII., a XI. Kevesebben választották a XIII., I., III. kerületet, és senki sem a IV., XV., XXI. Kerületet.

Ezekben az adatokban tükröződnek a fővárosi kerületek között kialakult színvonal-különbségek is, bizonyos övezetek presztízse is érvényesül.

[1] Kivétel a politikai emigráció, itt említhetjük a '70-es évek arab politikai emigrációját – még előtte a '40-es években a görög polgárháborús menekülteket -, a chilei befogadottakat, a kubai vendégmunkásokat, akiknek egy része visszatért hazájába, más része elszórta itt él, de többségükben asszimilálódtak vegyes házasságaik révén.

[2] Vö. Nyíry Pál: The Chinese Community in Hungary. In: The Hungarian Observer, 1993/3. 14-19. A Belügyminisztérium adatai szerint 1991-ben 27 330 kínai lépett be Magyarországra, 398 kapott letelepedési, 5 000 tartózkodási engedélyt, 350-et kiutasítottak; legtöbben visszamentek Kínába, 91-et egyenesen Kínába szállítottak. Mások is visszamentek, akiknek üzleti, nyelvi vagy mentalitásbeli problémák miatt nem jött be a számításuk. Megint mások nem Kínába mentek vissza, hanem Szlovákiában, Csehországban vagy Romániában próbáltak szerencsét. Néhányan eljutottak Nyugat-Európába, az Egyesült Államokba, sőt Japánba.

[3] Chinatown (angol): kínai város, elkülönülő kínai negyed

[4] Mandarin nyelv: európai kifejezés a kínai „guanhua” nyelvre, amely észak-kínai nyelvjárásokból, kiváltképp a pekingiből alakult ki és általában a tisztviselő réteg nyelvvé vált.